

„A lélek rendszerváltásához több idő kell”

Egri beszélgetés Eörsi István íróval

Egy ideig úgy tűnt, hogy a rendszerváltás tiszta helyzeteket teremt. Aztán kiderült, hogy koránt sincs így. A kádári korszak kultúrpolitikája sok aknát fektetett le. A „három T” elve, mely szerint tiltottak, türtek és támogattak, sok mai vitának szolgál alapjául. Ki melyik kategóriába tartozott? Ki volt a hatalom kiszolgálója, és ki az ellenzéki? Nem könnyű kérdések ezek. Eörsi István író is éppen beszélgetésünk napján kapott egy támadást Hernádi Gyulától, mely szerint ő volt az egyik kedvenc... De mégsem ezzel kezdjük. Inkább arról váltunk szót előbb, hogy mit is jelent a fiókból elővenni egy színdarabot, s színpadon látni.

— Nagyon egyszerű felelni: jó érzés — válaszol mosolyogva a kérdésre.

— Mégsem lehet ilyen egyszerűen elintézni ezt, hiszen a művei régebben készültek. Azóta eltelt néhány év, megváltoztak a körülmények. Hogyan érzékelte ezt az író?

— Az egri Gárdonyi Géza Színházban próbált darabot, a *Sírkő és kakaó*t játszották már korábban is. A Thália Színház 1969-ben bemutatta. Ott is stúdióban ment. Igaz, nem szervezési, hanem cenzurális okokból, és tizenkét előadás után le is vették a műsorról, feltehetően felső nyomásra. Békéscsabán is bemutatták egyszer. Tehát ez nem egy olyan darab, amely a fiókból most kerül elő először. De vannak olyanok is, például a *Kihallgatás*, a *Lukács Györgyőről* szóló, vagy a *Jolán és a férfiak*. Tehát a múlt szezonban három olyan alkotásom is előkerült, amelyet régebben írtam, s még nagyon sok olyan akad, amelyet ki se nyomtattak magyarul.

— Azért a színpadi szerző azonnal látni is szeretné ezeket, nem?

— A fiókba legnehezebb színdarabokat írni. Az ember egy verset, egy esszét vagy egy regényt megír, s az készen is van. A dráma viszont akkor válik valósággá, amikor elkezdik próbálni. Sőt, a próbafolyamat befejezéséig alig van olyan darab, amely egészen mondatos. Az én műveim is — öt maradt fiókban — magukon viselik ennek hátrányait. A Lukácsról szólót például teljesen átirítottam. A Kihallgatást akkor dolgoztam át, amikor Nyugat-Berlinben '84-ben megvolt az ősbemutatója, tehát 18 évvel születése után. Nagyon kellemetlen, mert már más a történelmi helyzet. Egy társadalmi darabról — mire előadják — történelmi válik. Mai szemlélettel nem is tudnám átfesteni, mert annak a kornak a bélyegét viseli magán. Úgy kell tehát hozzányúlnom, hogy benne is maradjak abban a világszemléletben. Nehéz munka. Sok mindent csináltam a Kádár-korszakban, ami hivatalosan nem volt szerzett. De igazából büszke arra vagyok, hogy a fióknak színpadi műveket tudtam írni, mert ehhez szinte hihetetlen morális nekifeszülés kellett. Tudtam azt, hogy nincs esélyem a bemutatásra. Még ezt a darabot sem lehetett igazán megjeleníteni, amit most Egerben színpadra visznek. Részben igen jó előadás volt, mert az egyik fele az elnyomott kisembert ábrázolta, s az jól meg volt csinálva. De a színház rettegett attól, hogy a másik felében a hatalom túl erős legyen. Ezért a figurát egy kitűnő, de nem félelmetes színészre, Komlós Jucira bízták, aki a maga operettes stílusában játszotta el. Én inkább

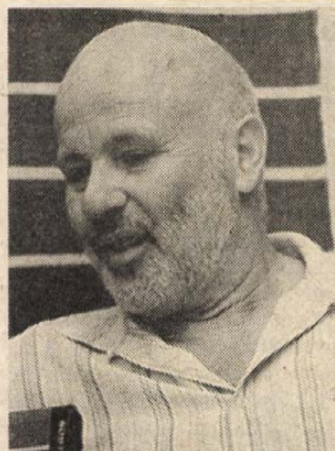
Latinovitsra vagy *Dajka Margitára* gondoltam, akik szintén abban a színházban dolgoztak. De ez lehetetlen lett volna, mert akkor az első előadás után betiltják. Félig eljárt szót volt tehát ez, mert az elnyomottak látszólag, de az elnyomó maga negédesnek és kedvesnek tetszett. Ilyen értelemben van esély arra, hogy igazából ez legyen az első előadás, mert — más okból — a békéscsabai is rosszul sikerült.

— Alapvetően megváltozott a világ. Az alkotóknak sok mindent egyszerűbben lehet elmondani. Hogyan alakulhat át most az irodalom?

— A mostani helyzetnek íróilag megvan az az előnye, hogy a bátorság és a szókimondás semmilyen értelemben nem érдем. Jól kell tudni írni, s ez nagyon előnyös lehet. Másrészt kétségtelen, hogy az elnyomás idején rákényszerültünk arra, hogy bizonyoljunk, sokrétű kifejezőmódot találunk, s az árral szemben úszva a lehető legjobbat hozzuk ki magunkból. Most, hogy mindent kinyomtatnak, amit az ember ír, nagy a kísértés, hogy kevésbé legyünk igényesek magunkhoz. Ezt nagy veszélynek érzem. A másik alapvető gond, hogy a rendszerváltás bizonyos értelemben megtörtént, de a lélek rendszerváltásához több idő kell. Most annak a szörnyű korszaknak vagyunk a tanúi, hogy az emberek óriási energiával próbálják újrateheríteni saját múltjukat. A közélet ma éppúgy lehetetlen, mint régen: mindenki mítoszokat teremt. A Népszabadságban ma jelent meg egy engem támadó cikk, amelyet Hernádi írt. Ebből kiderült, hogy ő volt a rendszer ellensége, én pedig a támogatója. Ha mindenki átfesti a múltját, akkor a klikk-harcok folytatódhatnak. Most nem beszélék a pártviszályokról. Ilyen értelemben nem jó magyar írónak lenni, mert nincs irodalmi élet.

— Lehet, hogy ez az oka annak, hogy sok író politikusnak ment?

— El tudok képzelni olyan írói szerepet, amely a politikától sem idegen. Tehát nem állítom, hogy ez a kettő feltétlenül szembekerül egymással. De kétségtelen, hogy van egy csomó író, aki valósággal belemenekült a politikába. Lehet, hogy a korábbi íróságának a kiapadása is közrejátszik ebben. De el tudom fogadni azt is, hogy például Václav Havel előbb-utóbb visszavonul, és jó műveket fog írni, s missziósnak tekinti, hogy egy ilyen integrációs személyiségként megpróbálja a demokráciát Csehországban és Szlovákiában megalapozni. Ezt elfogadom feladatnak: én magam is politizálok. Ha a politika nem kívülről jövő feladat, hanem szenvedély, akkor már nem politika, hanem etikai elkötele-

(Fotó: Koncz János)

zettség, a társadalmi igazságság védelmében. Ez a költészetben Magyarországon elég gyakori, hogy csak a legnagyobbakat említsen: *Petőfinél*, *Ady*nál vagy akár *Csokonainál*. Ők nem politizáltak, hanem éppen olyan fontos volt nekik az ország ügye, mint az, hogy meghalnak, vagy hogy szerelmeseik. Az ilyenfajta írók létezhetnek minden korban anélkül, hogy kötelezővé kéne tenni ezt más alkatúak számára is.

— Említette, hogy aktívan politizál. Milyen szerepet vállal mostanában?

— Konkrét szerepem nincs. Mostanáig még az SZDSZ tanácsstagja vagyok, de a gyakorlati, hétköznapi munkában nagyon kis részem van. A publicisztikáimat mostanában furcsa módon a Népszabadság közli (az emberi sors buktatókkal teli, s most ez a lap az, amely legszívesebben látja az írásaimat). Megpróbálok ezekben nem mindig a szabad demokratákat kímélve, hanem őket is bírálva, de mégis a nem kommunista baloldali eszmék jegyében politizálni, amelyek mellett sok évvel ezelőtt elköteleztem magam.

— Nagyon megragadott az, amit a lelki rendszerváltásról mondott. Ön szerint a ma nagyon is megzavart értelmiség milyen szerepet vállalhat ebben?

— Mindenekelőtt igazat kell mondani. Ez száz százalékig nem megvalósítható, mert az igazságot nem tudjuk minden téren. De a legjobb lelkiismeret szerint kell megszólalni. Az országnak nemcsak nyersanyaghiánya van, de hiányoznak a hiteles személyiségek is. Szerintem ha az értelmiségi a saját esendő figuráját hiteles személyiséggé tudja formálni, akkor már nagyon sokat tett ezért az országért. Ebben az országban — minden ellenkező mítosszal szemben — nagyon kevés demokratikus tradíció van. Most is megvan a veszélye annak, hogy a régi pártállami struktúra egyben maradjon, a proletárdiktatúra helyett nemzeti-keresztény vagy más jelszavakkal. Ennek megakadályozása az értelmiség egyik legfontosabb feladata, minden más téren vitatkozhatunk egymással. Egy demokratikus közélet és intézményrendszer megteremtésén kell munkálkodni. Ez frázisnak hangozhat, de a mai korban, amikor párt-, személyes vagy csoportérdekek a demokráciát háttérbe szoríthatják, ezt nagyon hangsúlyozni kell.

Gábor László